

Особливості формування соціальних уявлень молоді

Неля Кльован

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна

Ольга Васильченко

доктор психологічних наук,

професор, професор кафедри психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

ORCID: 0000-0002-2502-8072

Дослідження механізму формування соціальних уявлень молоді представляє інтерес з огляду на наступне: молодь є активною в засвоєнні та репрезентації інформації, схильна до формування та відстоювання власної позиції, відкрита до нових знань та активно використовує нове, має більш широкі комунікації, в тому числі в інтернет мережах, має схильність до входження у вузькі спільноти за інтересами з значущими зв'язками всередині неї. Діджиталізація та особливості інтернет комунікації, за яких сприйняття експертності лідерів суспільної думки ґрунтується не лише на їх професійності та кваліфікації, а також пандемія, як фактор, що каталізував трансформацію соціальної комунікації якісно, чинять на процес формування соціальних уявлень молоді значущий вплив.

Метою дослідження є виявлення особливостей формування соціальних уявлень молоді на сучасному етапі.

Соціальні уявлення стали предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних соціологів (Е. Дюркгейм, М. Вебер, С. Московічі, С. С. Гусєв, І. А. Бутенко) та психологів (К. О. Абульханова-Славська, Г. М. Андрєєва, І. О. Бондарєвська, О. М. Васильченко, А. І. Донцов, Т. П. Ємельянова, І. В. Жадан, В. О. Михайленко, М. М. Слюсарєвський та інші).

Дослідження механізмів конструювання соціальних уявлень здійснюється у кількох напрямках: аналіз контексту, в якому формується уявлення (взаємодія з соціальними стимулами); аналіз впливу на соціальні уявлення групових норм і цінностей; аналіз індивідуальних і соціальних смислів та інтерпретацій, які формуються або засвоюються в процесі конструювання уявлень; намагання вивести уявлення з дискурсивної практики суб'єкта, співвіднесення з його соціальним статусом; спроби знайти пояснення змін або корекції уявлень у міжгрупових відносинах; вивчення механізмів репрезентації суб'єктом соціального світу через засвоєння системи соціальних ставлень [1; 2].

Як зазначає О. М. Васильченко, соціальна реальність визначається всупереч традиційному способу мислення в соціальній психології. Ми підтримуємо позицію автора, що для пояснення незалежності сутностей застосовується закон причини й наслідку, та пріоритет надається соціальним і культурним аспектам реальності, які є відносною й надіндивідуальною сутністю соціального життя [3]. Відповідно, соціальні уявлення характеризують соціальну реальність, яка створена шляхом інтеракцій і комунікацій у соціальному й фізичному просторі. У той же час соціальні уявлення формують ментальне навколишнє середовище,

яке визначає сприйняття або розуміння реальності суб'єктом і направляє його дії, визначає спосіб бачення світу суб'єктом і його дії, визначені його інтеракціями й зв'язками [3]. Оскільки соціальні уявлення визначають соціальну реальність, можна говорити про те, що вона одночасно існує в думках незалежних індивідів і в об'єктивній реальності незалежно від індивідів.

Як зазначає І. Б. Бовіна, теорія ставить в центр уваги динамічну залежність між культурно розділеними формами мислення, їх передачею через комунікацію і трансформацію через активності індивідів і груп [4; 5]. Ці феномени мають подвійну направленість: з одного боку, вони кореняться в культурі, мові та історії, що відображає тенденцію до стабільності; з іншої-пов'язані з соціальними, політичними і економічними змінами, характерними для груп, що сформували уявлення, що відображає тенденцію до зміни.

Формування та зміна соціальних уявлень може розглядатися в аспекті вікової динаміки, організації знань у дорослих людей у повсякденній комунікації, яка досліджена як процес набуття «буденності» науковими теоріями.

Соціальні уявлення організують об'єкти і ситуації в актуальний історичний період. Вони є залежними від системи цінностей, що властиві конкретній культурі, що обумовлює різне сприйняття однієї і тієї ж реальності в різних культурах.

Соціальні уявлення як елементи суспільної свідомості формуються і трансформуються в процесі комунікативної взаємодії, пізнання суб'єктом соціальної дійсності. Характерною особливістю соціальних уявлень виступає відносна динамічність.

З одного боку, соціальні уявлення є стійкими, оскільки базуються і включені у культуру, систему цінностей і це складає ядро соціальних уявлень. З іншого боку, вони є динамічними, оскільки пов'язані з соціальними, політичними, економічними, ідеологічними перетвореннями, і це складає периферію системи соціальних уявлень.

В основі декількох фаз процесу утворення соціальних уявлень лежить механізм адаптації нового до вже сформованих концептуальних схем, вбудовування невідомого у внутрішню структуру готових уявлень, наділення нового своїми ознаками і властивостями.

Виділяють три етапи механізму виникнення соціальних уявлень:

- «зачеплення» (новий об'єкт чи явище притягує увагу індивіда і змушує сконцентруватися на ньому);
- об'єктивація (перетворення незнайомого й абстрактного в конкретне, чітке і знайоме);
- натуралізація (прийняття отриманого в ході попередніх етапів знання як об'єктивної реальності і включення його в особисту когнітивну структуру відповідно до картини світу).

Молодь є найактивнішою частиною суспільства, веде соціально активний, мобільний спосіб життя, широко задіяна в комунікативних зв'язках, відкрита до нових знань та активно навчається, є активним споживачем і репрезентантом

інформації, багато вбирає інформації та активно ділиться нею, часто має активну життєву позицію і висловлює свою думку, схильна відстоювати свою точку зору. Вказані особливості впливають на процес формування у неї соціальних уявлень. В контексті нашого дослідження очевидним є те, що процес детермінації буде мати свою специфіку, викликану соціальними, психологічними, зокрема психоемоційними, особливостями даної вікової категорії як суб'єкта соціальної репрезентації, а також роль конкретних детермінант в молодіжному середовищі в порівнянні з іншими буде відрізнятися. Поряд з традиційними чинниками, зокрема ті, що реалізуються через систему освіти, можемо спостерігати зростання значення неформальних мережевих спільнот (групи, канали, спільноти в месенджерах, в соціальних мережах).

Уявлення, як будь-яке інше соціальне явище, має соціальну природу. Носієм соціального уявлення може бути індивід, частина групи і група в цілому, проте суб'єктом формування (творцем) виступає група в цілому на основі внеску кожного з членів групи в створення соціального уявлення. На фоні властивості молоді належати до певної соціальної групи або спільноти за умов сучасних тенденцій діджиталізації та виникнення пандемії, яка обмежила фізичні контакти і перевела їх у Інтернет-простір, ми можемо спостерігати угруповання молоді за сферою інтересів та хобі, за сферою навчання і професійного розвитку, за ідеологічними або культурними уподобаннями, а також за окремими побутовими питаннями, як то про сон, про виховання дітей, про стиль і моду, про психологію відносин, про подорожі, каву, кулінарію, фото і відео і т.п., при чому без мовного обмеження. Ми можемо спостерігати також публік-спільноти навкруги блогерів, як лідерів громадської думки та (або) експертності. Вони є впливовими для спільноти прихильників і їх думка, їх спосіб життя, зовнішній вигляд, манера поведінки, елементи поведінки та стосунків, що показується назагал, захоплює та сприймається як правильна, еталон, приклад для наслідування. Комерціалізація вказаних джерел впливу, їх використання в якості маркетингового майданчику щодо різного роду продукції та послуг додає ринкового характеру в цю соціально-психологічну сферу і може спотворювати, суттєво впливати як на процес так і на результат формування уявлень в молодіжному середовищі.

Таким чином, в сучасному суспільстві процес формування соціальних уявлень дуже непростий: розвиток освіти, засобів масової інформації видозмінюють процес перетворення «високих» понять у судження здорового глузду.

Ми маємо достатньо широку мережу зав'язків молоді людини, шляхом її комунікації в декількох (10 і більше) спільнотах за різними сферами її життя, які впливають на формування її соціальних уявлень та системи цінностей.

Ключові слова: молодь; психологія; соціальні уявлення.

Список використаних джерел

1. Артемьева Е. Ю. Основы психологии субъективной семантики / под. ред. И. Б. Ханиной. М.: Наука; Смысл, 1999. 350 с.
2. Социальная психология / под ред. С. Московичи. М., СПб.: Питер, 2007. 592 с.
3. Васильченко О. М. Вивчення соціальних репрезентацій як метод дослідження політико-правової культури. Актуальні проблеми прикладної психології: матеріали Всеукр. конф. (Київ, 23 жовтня 2014 р.) / Укр. НМЦ практи. психології і соц. роботи; за наук. ред. А. І. Тінякової. К.: Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2014. С. 24-32
4. Бовина И. Б. Теория социальных представлений: история и современное развитие. Социологический журнал. 2010. № 3. С. 5-20.
5. Вінков В. Соціально-психологічні особливості вироблення уявлень про життєвий успіх. Проблеми політичної психології. 2020. № 23(1). С. 146-169. URL: <https://doi.org/10.33120/porp-Vol23-Year2020-50>